

2. Мерганов А.Т. "Ковар (*Carparis spinosa*) ўсимлигини экстремал шароитларда ўстириш ва маҳсулотни қайта ишлаш технологияси" бўйича Тавсиянома: Наманган-2017 йил
3. Иргашев И. Табиатнинг ўзи табиб. Тошкент-2003 й.
4. Қорабоев Қ. Она табиатни асрайлик. Тошкент -1991 й.
5. Холматов Х.Х., Хабибов З.К. Ўзбекистоннинг шифобахш ўсимликлари. Тошкент- 1991 й.
6. Хоназаров А.А. Ўрмончилар учун қўлланма. "Меҳнат нашриёти".Тошкент-1992.

УЎТ: 634

ТОКНИНГ МУСКАТ ҲИДГА ЭГА БЎЛГАН ЯНГИ НАВЛАРИ

Мирзахидов Бахтиёр Джалолиддинович, қ.х.ф.н., к.и.х.,
Мирзахидов Улуғбек Бахтиёрович, мустақил тадқиқотчи,
 Академик М.Мирзаев номидаги БУ ва ВИТИ Самарқанд илмий-тажриба станцияси.

Аннотация: Мақолада селекцион изланишлар натижасида яратилган мускат ҳидга эга бўлган янги навлар бўйича маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: селекция, чатиштириш, мускат, узум, нав, ҳосилдорлик, сифат, гуҷум, шакарлилик даражаси, кислота, хўраки, майизбон.

Ҳозирги кунда замонавий агротехнологиялар асосида юқори сифатли ва юқори ҳосилдор, эрта ва кечпишар, катта гуҷумли, хуштаъм, мускат ҳидга эга бўлган узум навларини экиш жуда зарур. Юртимизда узумчиликни ривожлантиришга ва дунё бозорларида харидоргир, экспортбон узум маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Эътиборли жиҳат шундаки, институтнинг Самарқанд илмий-тажриба станциясида кўп йиллар мобайнида шу йўналишда илмий изланишлар олиб борилмоқда. Бундай илмий тадқиқотлар республикамызда биринчи марта амалга оширилмоқда.

Мамлакатимиз кишлоқ хўжалигида экинлари орасида ток алоҳида ўрин тутати. Аҳолининг янги узум ва унинг қайта ишланган маҳсулотларига талаб ортиб бормоқда. Ҳисоб-китобларга кўра, табиий эҳтиёжни тўлиқ қондириш учун йилига аҳоли жон бошига ўртача ҳисобда 25,5 кг узум етиштириш зарур. Бунинг учун токзорларни кенгайтириш талаб қилинади. Юртимизнинг табиий иқлим ва тупроқ шароитлари бу ерда мазали, шингиллари йирик, ширадор, жуда кеч ва эрта етиладиган турли узум навларини ўстириш имконини беради.

Ток кўчатлари турларини такомиллаштириш Ўзбекистонда узумчиликни ривожлантиришнинг энг муҳим масалаларидан бири ҳисобланади. Токнинг мавжуд стандарт хиллари орасида хўраки ва энг аввало, эрта ва кеч етиладиган навлари етарли эмас. Чунончи, хуштаъмли (мускат) ва қишда сақланадиган рангдор турлари жуда кам.

Бугунги кунда Республикамыз бўйича узум 150 минг га. майдонни эгаллаб, ялпи ҳосил 1641,5 минг тн. ташкил қилади. Ўртача ҳосилдорлик гектаридан 120 центнер атрофида. Токзорлардаги маҳсулдорлик яна ҳам кўтарилиши учун мавжуд токзорларнинг сийраклигини йўқотиш ҳисобида яна 150-200 минг тн. ҳосил олиш мумкин. Ана шу мақсадни кўзлаган селекционерлар бир қатор ишларни амалга оширмоқда.

Ҳозирги вақтда бу вазифалар дурагайлаш усули ёрдамида узумнинг янги навларини яратиш, узумчиликнинг энг қадимги манбаларини экспедицион текшириш ва бошқа илмий муассасалар коллекцияларидан янги ток кўчатларини олиб келиб ўстириш билан бартараф этилмоқда.

Узум навларини аниқ мақсадга қаратилган ҳолда дурагайлаш уларни такомиллаштиришнинг энг самарали усулларида бири ҳисобланади. Кейинги йилларда йирик меваали оналик шакллари билан уруғсиз оталик шакллари чатиштирилмоқда.

Сунъий чанглаштиш усули ёрдамида узумнинг эрта етиладиган, оқ ва қора рангли, данаксиз, данаги юмшоқ ва данакли турларидан иборат 10 дан ортиқ истиқболли навлари яратилди. Хуштаъм (мускат) навини яратишга доир дастлабки натижалар олинди.

Академик М.Мирзаев номидаги илмий-тадқиқот институтининг Самарқанд ИТС олимлари томонидан чатиштириш натижасида яратилган мускат ҳидга эга бўлган узумнинг Хусайне Мускатний ва Кишмиш, Самарқанд навлари яратилди ва бугунги кунда фермер хўжаликларида татбиқ этилмоқда.

1-жадвал.

Мускат ҳидга эга бўлган янги навларнинг ҳосилдорлик ва сифат кўрсаткичлари.

№	навлар	ҳосилдорлик		ўртачалик	оғирлиги	шакарлиги	кислотаси
		1 тупдан кг	ц/га	узум боши, г	Ғужун, г	%	г/л
1.	Оқ кишмиш (st)	8,8	116,1	190	1,8	22,5	4,7
2.	Кишмиш Самарқанд	9,8	129,0	250	4,2	22,4	4,3
3.	Қора жанжал (st)	11,3	149,1	320	4,6	23,6	4,2
4.	Хусайне Мускатний	11,5	151,8	465	5,6	22,0	5,1

Хуштаъм, мускат ҳидга эга бўлган навларнинг қисқача тавсифи.

Кишмиш Самарқанд (Ўзбекистон мускати х Оқ кишмиш) меваси йирик хушбўй хидли, уруғсиз хўраки майизбоп, ўртача кеч етилади (сентябрнинг биринчи уч кунлиги). Ҳар тупида 8-9 ёки гектаридан 120-130 ц. ҳосил олинади. Пишиб етилганлигидаги ширадорлиги 19-22 фоизни, таркибидаги кислота миқдори 1л. ҳисобига 4-4,5 г.ни ташкил қилади. Узум боши ўртача ёки катта - 200-250 г. Ғужумлари 3-4 граммни ташкил қилади.

Хусайне Мускатний дурагай (Ўзбекистон мускати х Зарафшон кишмиши) меваси йирик данакли, етилиши ўртача (сентябр). Ҳар тупидан 10-11 кг. ёки гектаридан 150-160ц. ҳосил олинади. Пишиб етилган давридаги мевалари шарбатининг ширадорлиги 21-23 фоизни, таркибидаги кислота миқдори 1л. ҳисобига 5-6 г.ни ташкил қилади. Узумбоши катта (400-500г.) ғужумлари йирик (5-6г) узунчоқ, оқ рангли, маззаси

яхши. Хўллигича истеъмол қилиниши ва юқори сифатлилиги, майизбоплиги билан ажралиб туради. Бу навдан юқори сифатли майиз (изюм) тайёрланади.

Чатиштириш натижасида яратилган мускат ҳидга эга бўлган Хусайне Мускатний нави 2015 йилда, Кишмиш Самарқанд нави 2018 йилда Ўзбекистон давлат реестрига киритилди.

Бугунги кунда бу навларнинг кўчатлари кўпайтирилиб ишлаб чиқаришга тадбиқ этилмоқда.

АДАБИЁТЛАР:

1. Погосян С.А., Хачатрян С.С. Селекция столовых и технических сортов винограда. Ереван, 1983. – С.3-14.
2. Петренко И.А. Наследование хозяйственно-ценных признаков при скрещивании евроазиатского винограда с гибридами Сейв Виллара. //Виноград и вино России/. 1996. №4. – С.17-18.
3. Молчанов В.Л., Балясникова Т.Н. Итоги агробиологического и технологического изучения малораспространённых мускатных сортов винограда в Узбекистане. //Труды/ НИИСВиВ имени Р.Р.Шредера. 1981. – вып№42. – С. 61-64.
4. Малчанов В.Л., Балясникова Т.Н. //Мускатные сорта советской селекции в Узбекистане. //Виноделие и виноградарство СССР. 1972. - №5. – С. 38.
5. Цехмистренко П.Е., Филипова Н.П. О наследование мускатного аромата сеянцами винограда V.Vinifera. // Цитология и генетика. 1972. – Т.VI. №4. – С.324-327.
6. Красохина С.И. Селекция на устойчивость межвидовых гибридов с мускатным ароматом к грибным болезням. // Винограда и вино России/. 2000. №4. – С.19-20.

САБЗАВОТЛАРНИНГ БИОКИМЁВИЙ ТАРКИБИ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА АСОСИЙ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ТАҲЛИЛ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Саидов Истам Рустамович, доцент,
Сайфуллаев Ойбек Дилшодович, магистр,
Тохбаев Бахтжон Алижон ўғли, магистр,
Тошкент Давлат Аграр университети.

Annotation: Vegetable crops are grown in all regions of our country and occupy about 10% of all arable land. The main tasks of vegetable growing as a branch of agriculture; fully meet the needs of the population and industrial enterprises processing vegetable products, increase the range of vegetables. **Аннотация:** Овощные культуры выращиваются во всех регионах нашей страны и занимают около 10% всей земель. Основные задачи овощеводства как отрасли сельского хозяйства; полностью удовлетворить потребности населения и промышленных предприятий, перерабатывающих продукцию овощеводства, увеличить ассортимент овощей.

Key words: Struggle, composition, development, cucumber, pests, yield, plant protection, fungicides, infection, productivity, biochemistry.

Аҳолининг сабзавот маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини тўла қондириш учун уларни етиштиришни кескин кўпайтириш лозим. Бунга эса қўл меҳнатини камайтирган ҳолда ўсимликларни уйғунлашган ҳолда касаллик ва зараркуналдардан химоя қилиш тўлиқ йўлга қўйилгандагина эришиш мумкин. Бу эса ўз навбатида маҳсулот таннархини пасайтириш билан биргаликда

аҳолига экологик тоза маҳсулот етиштириб бериш имконини ҳам беради.

Республикада энг кўп истеъмол қилинадиган экинлардан бири бу бодрингдир. Таркиби асосан сув (65-96%) ва қуруқ моддаси 4-7%ни ташкил этувчи ушбу маҳсулотни кундалик ҳаётимизда доимий истеъмол қилиб келамиз. Лекин ушбу маҳсулот сиз ва бизнинг дастурхонимизга етиб